

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Кафедра світового господарства і міжнародних
економічних відносин
Академія наук вищої школи України
Українська асоціація економістів-міжнародників

**ТВОРЧИЙ ВНЕСОК ПРОФЕСОРА АНТОНА ФІЛПЕНКА У НАВЧАЛЬНО-
НАУКОВИЙ ПРОЦЕС ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ**

Матеріали наукового симпозіуму
21 грудня 2023 року

**Матеріали наукового симпозиуму,
присвяченого 80-ти річчю
професора кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин,
заслуженого професора
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
д.е.н. професора А. С. Філіпенка**

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Копійка Валерій Володимирович – д. політ. н., професор, директор НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шнирков Олександр Іванович – д. е. н., професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Расшивалов Дмитро Петрович – к. е. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного бізнесу НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Намонюк Василь Євгенович – к. е. н., доцент, завідувач кафедри міжнародних фінансів НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Журба Ігор Євгенович – д. е. н., професор, зав. кафедри міжнародних відносин та туризму, Хмельницький національний університет, віце-президент Української асоціації-економістів міжнародників

Мазуренко Валерій Іванович - д. е. н., доцент, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Русак Денис Миколайович - д. е. н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Медведева Тетяна Олександрівна – ст. лаборант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ковбич Тетяна Костянтинівна – аспірантка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Липов В. В., д. е. н., професор, п. н. с.
Інститут економіки та прогнозування НАН України

Ушенко Н. В., д. е. н., професор
Київський університет імені Б. Грінченка

ПАРАДОКС ПРОДУКТИВНОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Серед численних напрямів наукових інтересів та творчих досягнень Антона Сергійовича Філіпенка особливе місце займає вивчення проблем динаміки продуктивності під впливом науково-технічного прогресу [1; 2] вплив цифровізації на трансформацію економіки [3; 4]. І це цілком закономірно. Адже впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) дало поштовх початку четвертої промислової революції, яка перетворює всі сторони життя сучасної цивілізації, відкриває доступ до широкого спектру нових можливостей, зростання якості життя [5].

Безперечно, в основі цих досягнень знаходиться зростання продуктивності праці. Проте вже 1987 р., році лауреат Нобелівської премії з економіки, Р. Солоу висловлює ідею неможливості простежити у статистиці продуктивності результати розгортання епохи комп'ютеризації [6]. «Комп'ютерний парадокс Солоу» знайшов своє продовження та закріплення в обґрунтованому Є. Брінолфсоном «Парадоксі продуктивності» - суперечності між прискореним наростанням потужностей комп'ютерів та відносно повільним зростанням продуктивності праці як на рівні окремих підприємств, так і на національному рівні [7]. Вчені звертають увагу на невідповідність між обсягом вкладень у розвиток ІКТ та віддачею від них на національному рівні.

Дослідження впливу діджиталізації на зростання продуктивності праці набуває ключового значення. Насамперед увагу привертає порушена ще Р. Солоу проблема адекватності традиційних критеріїв вимірювання зростання продуктивності умов та результатів впровадження ІКТ. Достатньо лише згадати протиріччя між зростанням якості життя при одночасному скороченні обсягу продукції, виробленої економікою, внаслідок впровадження інноваційних технологій. Так, з удосконаленням мобільного телефону відпадає потреба у масовому виробництві цілої лінійки товарів, які раніше вважалися важливими атрибутами повсякденного життя. Серед них калькулятор, радіо, магнітофон, диктофон, фотоапарат, кінокамера, GPS навігатор, крокомір, медичні девайси. Одночасно скорочуються потреба та витрати на підтримку стаціонарної телефонії. У разі зростання якості задоволення потреб сталося скорочення як обсягу споживаних ресурсів та абсолютних показників виробленого продукту.

Р. Гордон висловлює ідею про те, що сучасні технології поступаються у потенціалі підвищення продуктивності тим, які впроваджувалися період із 1870 по 1970 роки [8]. Відбувається падіння віддачі від інновацій, що впроваджуються. Інша група вчених причину падіння темпів зростання продуктивності бачить у скороченні приросту робочої сили. Якщо з 1960 по 2005 р. він становив у середньому 1,8 % щорічно, то у наступний період лише 1,1 %. Ба більше, у Японії, Німеччині, Китаї намітилася тенденція до скорочення продуктивності праці.

Ще одним фактором гальмування зростання продуктивності визнається наявність часового лагу між використанням нової технології та появою статистично значущої віддачі від її застосування та поширення.

У цьому контексті особливе значення набуває вплив залежності шляху розвитку, “Path dependence” [9]. Чим інноваційніший, перетворюючий потенціал мають нові технології, чим фундаментальніші, комплексніші, глобальніші зміни, які зумовлює їх використання, тим більше складностей виникає на шляху їх впровадження. Більше зусиль і часу потрібно економічним суб'єктам для прийняття та освоєння їхнього потенціалу. Причина у тому, що освоєння нової технології веде до відмови, заміни не лише менш ефективною технології-попередниці а й системи виробничих, соціальних відносин, що з забезпечують її застосування. І чим більший інноваційний потенціал нової технології, фундаментальніші зміни, які тягне її впровадження, тим ширше коло інституційних змін, до яких призводить її поширення.

По суті, до цієї проблеми повертається Е. Брінолфссон у спільній роботі із С. Бензеллом [10]. Автори стверджують, що в результаті впровадження ІКТ ключове значення для забезпечення

економічного успіху набуває здатність суб'єктів господарювання використовувати новий фактор виробництва, фактор G – genius (геніальність). Дослівний переклад лише приблизно відбиває сенс, вкладуваний авторами у це поняття. Він включає три складових – видатні здібності лідерів, організаційний капітал та особливий тип нематеріальних активів. До останніх автори відносять монопольне становище на ринку; володіння патентами, авторськими правами, комерційними секретами; контроль стандартів (ГС, алгоритми пошуку); визнаний бренд, репутація; платформа для двостороннього зв'язку з клієнтами. С. Бензелл та Е. Бріньольфссон виділяють двосторонні інформаційні платформи як найбільш дефіцитний віртуальний актив. За твердженням авторів, об'єднує, відрізняє від традиційних факторів виробництва та робить фактор G особливо цінними в умовах діджиталізації рідкість, пов'язана з неможливістю оцифрування як формалізації індивідуальних якостей талановитих керівників, організаційного капіталу, віртуальних активів підприємства.

Разом із тим, до віртуальних активів підприємства можна віднести всі три складові фактора G. У висловлюванні М. Кузанського ми знаходимо, етимологічні корені терміну віртуальний, що дозволяють, у свою чергу, пояснити справжню роль і значення фактора G: «... якщо я захочу побачити абсолютну силу всіх сил, силу-початок, що дає силу кожній насіннині, то я повинен вийти за межі будь-якої відомої і мислимої насінневої сили і проникнути в те незнання, де не залишається вже ніяких ознак ні сили, ні міцності насіння; там, у темряві, я знайду неймовірну силу, з якою навіть близько не зрівняється ніяка мислима сила. У ній початок, що дає буття будь-якій силі, і насінневі, і ненасінневій. Ця абсолютна і все переважаюча сила дає будь-якій насінневій силі здатність віртуально згорти в собі дерево разом з усім, що потрібно для буття чуттєвого дерева і що витікає з буття дерева; тобто в ній початок і причина, що несе у собі згорнуто і абсолютно як причина все, що вона дає своєму наслідку» [11, Р. 31-33]. Зрештою ми маємо справу з протиставленням явищного, видимого, спостережуваного та сутнісного, того, що ховається за нагромадженням фактів, об'єднує їх та відображає справжній його зміст.

Коли ми говоримо про економічний розвиток, зростання продуктивності, вказане протистояння проявляється як суперечність між усталеною інституційною системою, яка закріпилася саме завдяки перевазі перед попереднім укладом, і нової, що зароджується, формується на основі розвитку ІКТ. Зрештою, своє втілення воно знаходить у протистоянні двох типів управління – підприємницького, за Й. Шумпетером [12, р. 65-74], та бюрократичного, за М. Вебером [13, с. 187-194]. Заснована на прийнятій системі інститутів формалізація всіх сторін діяльності відрізняє бюрократа від підприємця, за своєю суттю зорієнтованого на пошук нових можливостей, що підривають стабільність середовища господарювання, у тому числі й інституційного.

Ця відмінність втілюється в активному поширенні інформаційних (цифрових) платформ (ІП) [14]. На зміну ієрархічним структурам, які продемонстрували свою ефективність в індустріальну епоху, приходять мережеві, що забезпечують перевагу мобільності у прийнятті рішень, пошуку потенційних партнерів та клієнтів, впровадженні інноваційних технологій. Цей успіх забезпечує опора на дані (потенційну інформацію та знання) як ключовий фактор виробничої діяльності ІП. На основі їх використання та просування у середовищі реальних та потенційних учасників екосистеми ІП формуються її віртуальні активи. Забезпечення їхньої ефективної циркуляції становить кістяк організаційного капіталу. Їхня доступність дає ресурси для підприємницького духу лідерів ІП. Стає основою для їх рішень, що підривають усталені інституційні структури. Як майданчик для об'єднання складових фактора G, ІП набувають ролі локомотиву розвитку епохи цифровізації.

ІП перетворилися на дієвий інструмент інституційних змін, які перетворюють практично всі сторони життя суспільства. Інституційна напруга, що породжується їх поширенням, перешкоджає більш повному освоєнню потенціалу зростання продуктивності внаслідок використання ІКТ. Зняття протиріччя підприємець/бюрократ можливе лише з урахуванням трансформації інституційної структури суспільства з урахуванням нових реалій.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Filipenko, A. (2021). [Economic Productivity: Factor Approaches](#). Actual Problems of International Relations. Vol. 147-1. P. 55-64.

2. [Filipenko](#), A. (2021). Productivity of Contemporary Economies: Theory and Evidence. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. P. 1-14.
3. Філіпенко А. (2020). Цифрова економіка: теоретико-прикладний аспект. Економічна теорія. № 2. С. 54 – 66.
4. Filipenko, A., Rusak, D., Pidchosa, O. (2021). Digital economic networks in the context of global transformations. Studies of Applied Economics. Vol. 39 No. 6 (2021): Special Issue: Innovative Development and Economic Growth in the CIS Countries P. <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5161>.
5. [Schwab, K.](#) (2016). The Fourth Industrial Revolution. [online] <https://anylang.net/ru/books/en/chetvertaya-promyshlennaya-revolyuciya/read>.
6. Solow, R. (1987). We'd better watch out. Manufacturing Matters. The Myth of the Post-Industrial Economy. By Stephen S. Cohen and John Zysman. 297 p. New York: A Council on Foreign Relations Book / Basic Books, New York Times Book Review. P. 36.
7. Brynjolfsson, E. The productivity paradox of information technology. Communications of the ACM. 1993, Vol. 36 №12. P. 66–77. ISSN 00010782. doi:10.1145/163298.163309.
8. Gordon R. (1974). Economic Growth and Instability: The American record. 216p.
9. North, D. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: University press, 1990. – 152 p.
10. Benzell, S., Brynjolfsson, E. Digital Abundance and Scarce Genius: Implications for Wages, Interest Rates and Growth. Nber Working Paper Series. Working Paper 25585. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2019. 50 P.
11. Nicholas of Cusa. (). [The Vision of God.](https://quod.lib.umich.edu/e/eebo2/A87711.0001.001/1:6.7?rgn=div2;view=fulltext) <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo2/A87711.0001.001/1:6.7?rgn=div2;view=fulltext>.
12. Schumpeter, J.A., (1949). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle, translated from the German by Redvers Opie, Cambridge: Harvard University Press. 266 p.
13. Вебер, М. Государство і суспільство. К.: ВД Всесвіт, 2012. – 1112 с.
14. Липов В. (2021). Вплив платформізації на трансформацію соціально-економічних зв'язків: конкурентна складова. Економічний вісник Донбасу. № 3 (65).С. 222-233.